

verhef uw stem

DE GROENEN

verkiezingsprogramma 2009

Vastgesteld te Utrecht op 8 mei 2009 door het 44^e partijcongres van De Groenen

Prijs € 2,=

De Europese Unie model voor de Verenigde Naties?

1.	Internationaal beleid: <i>een vredige en democratische wereld</i>	3
2.	Kredietcrisis: <i>naar een mondiaal financieel stelsel</i>	4
3.	Ontwikkelingssamenwerking: <i>uitgaan van eigen kracht</i>	4
4.	De Europese Unie: <i>uitbreiden en integreren</i>	5
5.	Duurzame economie: <i>milieuwinst wordt bedrijfswinst</i>	5
6.	Migratie: <i>biedt kansen voor Europa</i>	6
7.	Basisinkomen: <i>verhoogt de arbeidsparticipatie</i>	7
8.	Belastinghervormingen: <i>meer logica in het systeem</i>	7
9.	Milieubeleid: <i>naar een schone productie</i>	8
10.	Energie en klimaat: <i>grenzen aan de groei</i>	9
11.	Infrastructuur en mobiliteit: <i>meer asfalt doet de files niet verdwijnen</i>	10
12.	Landbouw: <i>eten wat de grond schaft</i>	12
13.	Ruimtelijke ordening: <i>spaar de open ruimte</i>	14
14.	Natuur: <i>kwaliteit belangrijker dan kwantiteit</i>	15
15.	Dierenrechten: <i>respect voor de eigen waarde van het dier</i>	16
16.	Biotechnologie: <i>de EU gentechnvrij</i>	17
17.	Samenleving: <i>samen leven</i>	17
18.	Bestuurlijke vernieuwing: <i>versterk de democratie</i>	17
19.	Volksgezondheid: <i>voorkomen is beter dan genezen</i>	19
20.	Geboorteregeling: <i>uit respect voor het leven</i>	20
21.	Onderwijs: <i>kwaliteitsverhoging door schaalverkleining</i>	21
22.	Cultuur: <i>sport, kunst en vrijetijdsbesteding</i>	21
23.	Criminaliteitsbestrijding: <i>hoe handhaaf je een groen beleid</i>	22

De Europese Unie model voor de Verenigde Naties?

Gaat u 4 juni 2009 stemmen voor het Europees Parlement? In dit geïntegreerd programma voor Tweede Kamer en Europese verkiezingen leest u wat De Groenen voor u in Nederland en Europa willen betekenen. In Europa werken wij al ruim twintig jaar samen met andere Europese groene partijen in wat nu de Europese Groene Partij is. Wij hebben deze partij op 21 februari 2004 in Rome mede opgericht.

Wij vinden de Europese Unie een hoopvolle ontwikkeling in een wereld waar buurlanden in sommige regio's gewapend tegenover elkaar staan. Duitsland, Frankrijk en Engeland hebben in de afgelopen eeuwen vele oorlogen met elkaar gevoerd, maar het is nu al bijna vijftig jaar vrede. De bereidheid van Duitsland en Frankrijk om een deel van hun soevereiniteit op te geven ten gunste van een Hoge Autoriteit voor Kolen en Staal was daarvoor een eerste cruciale stap. Het lidmaatschap van de Europese Unie is populair. De EU telt al 27 leden en niet alleen Kroatië, Macedonië en Turkije ambiëren het lidmaatschap, maar ook landen verder weg en buiten Europa, zoals IJsland, Israël, Marokko, Georgië en de Oekraïne.

Hoe de wereld zich politiek gaat ontwikkelen deze eeuw durven wij nog niet te voorspellen, maar wij denken dat de West-Europese landen bewezen hebben met hun politieke en economische integratie vreedzame onderlinge betrekkingen en hogere welvaart te kunnen bereiken.

Het succes van de Europese samenwerking leidt tot nieuwe problemen of zo u wilt uitdagingen. De zes landen die de Europese Gemeenschap hebben opgericht konden nog gemakkelijk samen over alles overleggen. Omdat de wetgevende taak van de EU almaar toeneemt en het aantal leden verveelvoudigd is loopt deze bestuurswijze die op consensus berust vast. Het verdrag van Lissabon past daarom de regels van de EU aan. De Groenen

hopen dat de Republiek Ierland met een aanvullend protocol dat aan zijn wensen tegemoet komt er toe gebracht kan worden met deze verdragswijziging in te stemmen.

1. Internationaal beleid: een vredige en democratische wereld

Vrede afdwingen

Voor wereldvrede is meer nodig dan goede wil. Soms is militaire druk van buitenaf noodzakelijk om een zich voortslepend intern conflict in een land op te lossen. Militair ingrijpen mag echter uitsluitend plaats vinden met een mandaat van de Veiligheidsraad. Mede om die reden keuren De Groenen zowel de aanval op Afghanistan als op Irak af.

Israël en Palestina

De Groenen zijn van oordeel dat de internationale gemeenschap moet streven naar één staat Palestina met daarbij voor alle ingezetenen van die staat dezelfde burgerrechten. De Groenen zijn aangesloten bij het platform Stop de bezetting.

Internationaal recht

De Groenen zijn blij met de oprichting van het Internationaal Strafhof. Wij vinden het een kwalijke zaak dat de Verenigde Staten dit Strafhof tegenwerkt. Wij keuren bilaterale verdragen af als die militairen en politici met het staatsburgerschap van de Verenigde Staten onschendbaarheid verlenen. Nederland moet werk maken van de "The Hague invasion act" van de Verenigde Staten, die de Nederlandse soevereiniteit met voeten treedt.

De Groenen pleiten voor bindende rechtspraak door het Internationaal Gerechtshof voor alle landen.

Erkenning van de facto zelfstandige staten

Wij zijn van mening dat de landen die Kosovo erkennen, maar Abchazië en Zuid-Ossetië niet, er een dubbele moraal op na houden. Het al of niet erkennen van Kosovo, Noord-Cyprus, Transnestrïë, Abchazië, Zuid-Ossetië of Taiwan is een politieke keus, die we laten bepalen door wat het beste is voor de stabiliteit in de betrokken regio en wat het

beste is voor de ontwikkeling van het internationaal publiekrecht.

Bestrijding van terrorisme

De oplossing van dit probleem ligt in het wegnemen van de voedingsbodem van terrorisme. Ongelijke verdeling van welvaart en onderdrukking van religieuze en ethnische groeperingen spelen daarbij meestal een bepalende rol. Terrorisme los je niet op door middel van opsporing en vervolging van de daders van aanslagen. Preventieve maatregelen, nog afgezien van de aantasting van de persoonlijke levenssfeer, zijn nooit voldoende.

Het bivakkeren van een terroristische organisatie binnen het grondgebied van soevereine staat is een interne aangelegenheid, waarbij slechts met een mandaat van de Veiligheidsraad kan worden ingegrepen.

Verspreiding van massavernietigingswapens

Verspreiding van biologische, chemische en kernwapens is een punt van zorg. De grootste voorraden hiervan liggen in de Verenigde Staten, Rusland, Frankrijk, China en het Verenigd Koninkrijk. Daar moet dan ook de ontwapening beginnen. De bewapening van Iran, Noord-Korea en andere landen is een veel kleiner probleem dat onevenredig veel aandacht krijgt. De Groenen, verenigd met andere organisaties in het Platform tegen de Nieuwe Oorlog, keuren een preventieve aanval op een soevereine staat zonder mandaat van de Veiligheidsraad af en hopen dat dit in de toekomst als agressie strafbaar gesteld wordt.

Verenigde Naties

Wij willen dat Nederland in de Verenigde Naties opkomt voor de daarin niet vertegenwoordigde volkeren, zoals onder meer de Inuit, de Tibetanen, de Koerden, de Palestijnen en de Indianen.

Veiligheidsraad

De Groenen willen de representativiteit van de Veiligheidsraad vergroten door het aantal zetels te verhogen tot 21. We pleiten voor afschaffing van het vetorecht.

2. Kredietcrisis: naar een mondiaal financieel stelsel

Stimuleren van de vraag

De Groenen ondersteunen stimulering van de economie door een lage rente en investeringen als een gepaste Keynesiaanse anticyclische maatregel.

Tobinbelasting voor groene banen

We ondersteunen het plan van de EGP om 500 miljard euro in 5 jaar te investeren om 5 miljoen banen te scheppen in de EU. Dit willen we financieren door invoering van een Tobinbelasting van 0,1% op valutatransacties en het veilen van emissierechten.

Toezicht op de banksector

We pleiten voor een wettelijke scheiding tussen systeembanken die noodzakelijk zijn voor het functioneren van het betalingsverkeer en investeringsbanken die hoge risico's nemen voor een hoog rendement. Het depositogarantiestelsel willen we alleen laten gelden voor de systeembanken. Deze banken willen we beperken in de risico's die ze mogen nemen bij kredietverstrekking. Het beloningssysteem van de medewerkers moet dit stimuleren.

3. Ontwikkelingssamenwerking: uitgaan van eigen kracht

Stimuleer hun economie

De Groenen willen dat de EU stopt met de exportsubsidie van landbouw- en veeteeltproducten. Dit remt de ontwikkeling van deze sector in ontwikkelingslanden. De economie van ontwikkelingslanden willen we juist stimuleren door voor deze landen geen importtarieven te hanteren en omgekeerd wel tarieven voor onze producten te accepteren: een asymmetrische situatie om de kwetsbare economie van een ontwikkelingsland te laten groeien.

Milieugebruiksruimte

De Groenen vinden dat de milieugebruiksruimte die voor mensen beschikbaar is evenwichtig moet worden verdeeld zodat voor iedereen op aarde een menswaardige

ontwikkeling mogelijk is. De mensen in de rijke landen nemen ecologisch veel te veel ruimte in beslag. We zullen minder moeten consumeren om anderen ruimte voor een goed leven te gunnen.

Gerichte ontwikkelingssteun

Onderwijs, vooral ook aan vrouwen en meisjes is van het grootste belang. Geschoolde vrouwen trouwen later, krijgen minder kinderen en kunnen hun kinderen meer meegeven voor hun toekomst. Mede daarom is emancipatie van de vrouw een belangrijke voorwaarde voor ontwikkeling. Het budget voor ontwikkelingssamenwerking moet 0,7% van het bnp blijven.

4. De Europese Unie: uitbreiden en integreren

Beleid van de Europese Unie

De Groenen wil dat Nederland zich in de Europese Unie inzet voor een beleid dat meer gericht is op duurzaamheid en het goedkoper maken van arbeid dan op economische groei. Verenigd in de Europese Groene Partij streven wij naar ecologische belastinghervormingen die leiden tot een zorgvuldiger omgaan met energie en grondstoffen en tot verlaging van de belasting op arbeid.

Wapenbeheersing

Verenigd in de Europese Groene Partij streven wij naar internationale afspraken over wapenhandel, inclusief vermindering van de verspreiding van kleine wapens en beëindiging van de verspreiding van antipersoonsmijnen.

Uitbreiding Europese Unie

De Groenen ondersteunen de uitbreiding op termijn van de Europese Unie met de landen in de Balkan. Voorwaarde is dat de betrokken landen aan de Kopenhagen criteria voldoen. Zeker na de aanhouding en uitlevering van Karadzic zijn wij voldoende overtuigd van de samenwerking van zelfs Servië met het ICTY. De Groenen zijn van mening dat de unilaterale erkenning van Kosovo een schending is van de Servische soevereiniteit. Wij zijn benieuwd naar het oordeel van het Internationaal

Gerechtshof over de rechtmatigheid van de erkenning van Kosovo. Wij staan sceptisch tegenover de kandidatuur van Turkije. Eerst moet de politieke invloed van het leger verdwijnen en de bescherming van de rechten van de mens in het bijzonder van de Koerdische minderheid verbeteren.

De besluitvorming van de Europese Unie

Als norm voor de besluitvorming willen we dat Europese wetgeving ontstaat door een voorstel van de Europese Commissie, dat door het Europees Parlement en een gekwalificeerde meerderheid van de Raad van Ministers wordt goedgekeurd. Ook initiatiefwetsvoorstellen van het Europees Parlement moeten mogelijk worden. De Europese Unie moet zich beperken tot zaken die beter op Europees niveau geregeld kunnen worden en dan nog alleen in die mate waarin dat noodzakelijk is. Die beginselen van subsidiariteit en proportionaliteit moeten een sterke plaats krijgen. Nationale parlementen moeten het recht krijgen om Europese wetgeving bij het Europese Hof van Justitie aan die twee beginselen te toetsen.

Europese veiligheidsstructuur

De Groenen ondersteunen de militaire integratie binnen de Europese Unie. Voorop staat dat Nederland en elke lidstaat het soevereine gezag houdt over zijn krijgsmacht en in staat blijft deze krijgsmacht onder een gemeenschappelijk commando weg te halen. Uitbreiding van de NAVO is voor ons acceptabel als naast Georgië en Oekraïne ook Rusland uitzicht op volwaardig lidmaatschap wordt geboden.

5. Duurzame economie: milieuwinst wordt bedrijfswinst

Grenzen aan de groei

Er zijn grenzen aan de groei. Enerzijds is de hoeveelheid grondstoffen en fossiele energie beperkt. Anderzijds raken de mogelijkheden om doelmatiger te produceren op den duur uitgeput. Er zijn steeds grotere investeringen nodig om de efficiëntie met een kleine stap te verbeteren. Een economisch systeem ge-

baseerd op de consumptie van niet volledig herbruikbare grondstoffen zal uiteindelijk vastlopen.

Milieu-investeringen

De Groenen willen daarom naar een andere economie toe. Deze is gericht op duurzaamheid op de lange termijn. Het belang van de invoering van het elders beschreven groene fiscale stelsel is duidelijk. Dit stelsel stimuleert bedrijven om zuiniger om te gaan met onvervangbare natuurlijke bronnen. Dit is echter niet genoeg. Bedrijven moeten worden gestimuleerd om alle fasen van de levenscyclus van hun product milieuvriendelijk te maken. Hiervoor zijn vergaande veranderingen noodzakelijk: veranderingen in de gebruikte grond- en hulpstoffen, veranderingen aan technische installaties en het product, en aanpassingen om afval binnen en buiten het bedrijf te kunnen hergebruiken. Investeringen hierin zijn niet alleen goed voor het milieu, maar ook voor het bedrijf: imagoverbetering, meer efficiëntie, lagere milieueffingen, minder kosten van opslag en storting van afval, een mogelijke verbetering in de kwaliteit van het product, grotere arbeidsveiligheid en verbeterde arbeidshygiëne.

Korting op btw

De vruchten van dergelijke investeringen zullen echter pas op langere termijn geplukt kunnen worden. Daarom willen De Groenen kortingen op de btw toepassen voor bedrijven die de totale levenscyclus van hun product milieuvriendelijker hebben gemaakt. Deze kortingen kunnen gefinancierd worden door btw en accijnzen op milieuonvriendelijke producten en diensten te verhogen.

Groei arbeidsintensieve en milieuvriendelijke bedrijvigheid

Met het groene fiscale stelsel en de voorgestelde kortingen op de btw-heffing voor milieuvriendelijk producerende bedrijven willen De Groenen een verschuiving bereiken van groei van vervuilende en arbeidsexstensieve sectoren naar arbeidsintensieve en milieuvriendelijke bedrijvigheid.

Grote bedrijven, multinationals

De Groenen willen bevorderen dat het bedrijfsleven zich inspant om maatschappelijk verantwoord te ondernemen, zowel op sociaal gebied als op van milieu en mensenrechten. We willen grote bedrijven verplichten hierover verantwoording af te leggen in hun jaarverslag.

We pleiten voor meer democratie in het bedrijfsleven. Werknemers van grote bedrijven zullen een commissaris moeten kunnen benoemen.

6. Migratie: biedt kansen voor Europa

Scheve verhoudingen

De grote welvaartsverschillen tussen landen veroorzaakt migratie. We moeten alles in het werk stellen om de verhouding tussen Noord en Zuid in de wereld in evenwicht te krijgen.

Stimuleren van arbeidsmigratie

De Groenen willen legale emigratie van arbeiders naar Europa bevorderen. De grens voor een relatief makkelijk visum voor arbeidskrachten van een loon boven de €45000 moet omlaag naar €30000. Als we het basisinkomen invoeren kan deze grens verder omlaag. Het inkomen moet hoog genoeg zijn om voor een buitenlander in Nederland zonder basisinkomen te kunnen leven.

Vluchtelingen

Nederland moet onverkort voldoen aan de vluchtelingenverdrag en mensen die gevaar lopen in eigen land opvang bieden. We zetten ons in voor een gemeenschappelijk EU-asielbeleid wat hieraan voldoet. Als de procedure langer dan zes maanden duurt moet de asielzoeker vergunning krijgen om hier te werken.

Integratie van nieuwkomers

De inspanning van de overheid dient gericht te zijn zowel op inburgering van de vreemdeling als op acceptatie van de vreemdelingen door de Nederlanders. Voor nieuwkomers zijn taal- en inburgeringcursussen van groot belang, om hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Het gaat er om de nieuwkomers bij te laten

dragen aan de Nederlandse welvaart.

7. Basisinkomen: verhoogt de arbeidsparticipatie

Doel van het basisinkomen

De Groenen willen een basisinkomen invoeren om de arbeidsparticipatie bij laagopgeleiden te bevorderen. De invoering basisinkomen combineren wij met de afschaffing van het minimumloon. We willen hiermee bereiken dat er banen ontstaan voor laag opgeleiden tegen minder dan het huidige minimumloon. Nu is de toegevoegde waarde van laagopgeleiden te laag om het bedrijfs-economisch verantwoord te maken ze tegen de bestaande hoge loonkosten in dienst te nemen. Is het dankzij het basisinkomen mogelijk het minimumloon af te schaffen dan kunnen deze mensen wel aangenomen worden voor een salaris wat ze voor hun werkgever waar kunnen maken.

Hoe hoog en voor wie?

Wij denken aan een basisinkomen op het niveau van de AOW voor een alleenstaande. We willen een individuele uitkering die onafhankelijk is van iemands samenlevingsvorm. Het basisinkomen geldt voor alle Nederlanders, die tevens ingezetene zijn en vanaf 18 jaar. De kinderbijslag tot 18 jaar blijft behouden.

Financiering

We financieren het basisinkomen deels door herdefinitie van huidige bijstand, WW en AOW uitkeringen. Deze uitkeringen worden verminderd met het bedrag dat de uitkeringsgerechtigde aan basisinkomen ontvangt. De Nederlanders met inkomen uit arbeid betalen het basisinkomen terug door verhoging van de inkomstenbelasting. Het basisinkomen voor niet-werkenden en niet-uitkeringsgerechtigden wordt deels betaald door het afschaffen van de voetoverheveling. De rest wordt betaald door belasting en premieverhoging. Dit wordt beperkt door te verwachten hogere belasting- en premie-inkomsten ten gevolge van een grotere arbeidsparticipatie door het ontstaan van

banen met een beloning onder het huidige minimumloon.

Invoering

We willen het basisinkomen op zo'n wijze invoeren dat de huidige inkomens zo veel mogelijk het zelfde blijven. Waar dat niet kan kiezen we voor een inkomensherverdeling ten koste van de hoge inkomens ten gunste van hen zonder inkomen.

Mensen zijn niet lui

Een veel gehoord argument tegen het basisinkomen is dat het mensen lui zou maken: als je je geld toch wel krijgt waarom zou je dan werken? Wij beogen juist het omgekeerde te bereiken: verlaging van de kosten van arbeid doet de arbeidsparticipatie stijgen. Het levert iedereen evenveel op als voor hen die nu al in het hoogste tarief vallen: en die werken er toch niet minder om.

8. Belastinghervormingen: meer logica in het systeem

Belastingdienst keert het basisinkomen uit

Nederlanders die in Nederland wonen krijgen een negatieve belastingvrije voet ter hoogte van het basisinkomen. Het minimumloon verdwijnt. Voor werkgevers leidt dat tot lagere loonkosten, terwijl werknemers er weinig op achteruit gaan. Voor de financiering van het basisinkomen verhogen we de eerste en de tweede schijf tot het niveau van de derde schijf. Met andere woorden: het invoeren van een basisinkomen gaat samen met de invoering van een "flat tax".

Naar belasting van consumptie in plaats van op arbeid

Door de hoge belasting- en premiedruk op arbeid en de relatief lage prijzen van energie en grondstoffen worden bedrijven aange-moedigd tot investeringen in automatisering en tot verplaatsing van arbeid naar lagelonen-landen. De toetreding van een aantal Midden- en Oost-Europese staten tot de Europese Unie heeft die verplaatsing gestimuleerd. Ons fiscale stelsel geeft bedrijven zowel in milieu als in sociaaleconomisch opzicht de verkeerde

prikkels: het stimuleert bedrijven energie te gebruiken en remt het aantrekken van werknemers.

Ons fiscale stelsel moet worden aangepast. We willen de belasting verschuiven van een heffing op inkomen uit arbeid naar een heffing op consumptie. We willen de btw verhogen ten einde de "flat tax" op inkomen uit arbeid te verlagen. We differentiëren de btw-tarieven naar de duurzaamheid van de consumptie.

Hypotheekrenteaftrek geleidelijk afschaffen

De Groenen willen de aftrek voor nieuwe hypotheek maximeren tot een hypotheek van €600.000,= en dit bedrag jaarlijks met €20.000,= verlagen. De overdrachtsbelasting willen we geleidelijk afschaffen. We verwachten dat dit zal leiden tot een matiging van de huizenprijzen en een beter functionerende woningmarkt.

9. Milieubeleid: naar een schone productie

Zeer gevaarlijke stoffen

Het afvalprobleem kan alleen effectief worden opgelost door op termijn slechts schone productie toe te staan. In de tussentijd willen De Groenen een onmiddellijk verbod op het gebruik van en de handel in stoffen die zeer milieuschadelijk zijn en waarvoor nu al goede alternatieven bestaan. Het gaat dan bijvoorbeeld om pvc en andere chloorverbindingen, dioxinen en zware metalen alsook cadmium. De overheid zal bovendien actief de conversie van de chloorindustrie bevorderen.

Afvalverbranding

In afwachting van de situatie waarin alleen nog schone en herbruikbare producten zijn toegestaan, moeten we natuurlijk wel iets doen met het vele afval dat helaas nog geproduceerd wordt. De Groenen vinden dat het verbranden van afval tot een minimum beperkt dient te worden. Het verbranden van afval is slecht voor milieu en gezondheid. Niet alleen leidt het tot de uitstoot van giftige gassen; je blijft ook zitten met de verbrandingsrest (vliegias), die als chemisch afval moet worden beschouwd. De vliegias wordt nu

verwerkt in beton en asfalt, maar komt daar in de loop der jaren door uitloging en de sloop van wegen en gebouwen opnieuw uit vrij. Het bijstoken van afval in cementovens en elektriciteitscentrales wordt verboden. Deze instellingen beschikken niet over de vereiste rookgasreinigingssystemen die de uitstoot van milieugevaarlijke stoffen als dioxinen kunnen voorkomen.

Statiegeldsysteem

Winkels en bedrijven krijgen de wettelijke plicht om het verpakkingsmateriaal van hun producten in ontvangst te nemen. Ook de afgedankte producten zelf dienen hergebruikt te worden. Het is noodzakelijk dat het statiegeldsysteem verder wordt uitgebreid, in eerste instantie met batterijen, glas, blik en plastic frisdrankverpakkingen.

Milieukosten in prijs verwerken

Niet alleen de uitstoot van CO₂ moet in de productprijs worden verrekend, maar ook alle andere milieukosten. Er komt een heffing op bronnen van de kankerverwekkende polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK's), zoals in auto's, vliegtuigen en in en door diverse fabrieken. Arbeidsintensieve diensten en plantaardige producten behoren in het lage btw-tarief of zijn btw-vrij. Vleesproducten gaan naar het hoge tarief, behalve vlees afkomstig uit de biologische veeteelt.

Storten van vervuild baggerslib

Het storten van vervuild baggerslib in havens, rivierarmen en uiterwaarden is om redenen van gezondheid en milieu onverantwoord. Alternatieve verwerkingsvormen, zoals verglazing, dienen nadrukkelijk onderzocht te worden.

Water

Schoon drinkwater wordt een steeds schaarser artikel. De Groenen willen een gescheiden waterleidingsstelsel invoeren voor drink- en gebruikswater. Rioolrechten en zuiveringsheffing worden gekoppeld aan het waterverbruik. Regenwater mag niet rechtstreeks verdwijnen in het riool. Hemelwater hoort namelijk in de bodem

terecht te komen, opdat het grondwater op peil blijft. In het bijzonder willen wij grote parkeerterreinen waterdoorlatend maken.

Naleving milieuregels

De overheid behoort ook zelf de milieuregels na te leven, in het bijzonder de Europese regelgeving. De overheid moet strafrechtelijk vervolgd kunnen worden voor milieuovertredingen.

10. Energie en klimaat: grenzen aan de groei

Grenzen erkennen

De Groenen erkennen dat de mensheid de grenzen aan de groei van het verbruik van fossiele brandstoffen heeft bereikt. Dit is enerzijds doordat de verbranding van olie, kolen en gas leidt tot de uitstoot van schadelijk CO₂. Anderzijds komt dit doordat de olieproductie in de wereld niet verder uitgebreid kan worden. De alsmaar groeiende behoefte aan brandstoffen, die de mondiale economische groei heeft gevoed, loopt tegen een plafond op. Zien De Groenen ondernemen actie voordat de wal het schip keert.

Afhankelijkheden afbouwen

Een groot gedeelte van het Nederlandse olieverbruik komt voort uit mobiliteitsbehoefte. In het hoofdstuk over mobiliteit geven wij aan hoe we denken daarmee om te gaan. Het is duidelijk dat activiteiten die van benzine, diesel of kerosine afhankelijk zijn ontmoedigd moeten worden en duurder zullen worden. Ook voor onze materiele behoeften (plastics, wassen en vetten) zijn we afhankelijk van fossiele brandstoffen. De overheid moet de zoektocht naar alternatieven actief ondersteunen en in haar beleid energiezuinige oplossingen stimuleren.

Alleen schone energie

Op termijn is in Nederland alleen plaats voor schone en duurzame energie. Nucleaire energie is geen duurzame, maar wel risicovolle oplossing. De Groenen willen de kerncentrales sluiten en het invoeren van met kernenergie geproduceerde stroom beëindigen. Er is geen oplossing voor het

radioactief afval, dat een blijvend gevaar voor de gezondheid van volgende generaties is. De bestaande kolencentrales worden aan het einde van hun levensduur gesloten.

De productie van zonne-, en windenergie willen wij subsidiëren met een heffing op het gebruik van fossiele brandstof. Wij verwachten dat op termijn de prijzen van fossiele, niet duurzame brandstoffen zullen stijgen en dat de prijs van electriciteit uit zon en wind door technische ontwikkeling zal dalen.

Klimaatbeleid

Bij de klimaatop in Kopenhagen moet de EU streven naar bindende afspraken om de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen met 40% reductie in 2020 ten opzichte van 1990. Dit is na het Kyoto-protocol de tweede stap op weg naar de 80% reductie die nodig is om omstreeks 2050 de klimaatverandering tot stilstand te brengen. Essentieel is dat de Verenigde Staten, China, India en Brazilië deelnemen aan dit verdrag. De diplomatie van de EU dient zich daarop te richten. Ten derde moet de EU en haar lidstaten met gerichte investeringen ontwikkelingslanden helpen de reductie in deze landen te realiseren.

Van CO₂ gericht beleid naar brandstof gericht beleid

De uitstoot van CO₂ is nu een van de belangrijke richtgevers binnen het klimaatbeleid. Resultaat wordt afgemeten aan de hoeveelheid CO₂ die aan het eind van de uitlaat ontsnapt. De voornaamste instrumenten om hierin te sturen zijn CO₂ emissierechten en handel daarin, en belastingen. Het is logischer, effectiever en makkelijker te controleren om aan de bron te sturen en het gebruik van fossiele brandstoffen te reguleren middels een 'vergunning op gebruik'. Net als in het emissiehandels systeem zal de overheid deze vergunning afgeven, wordt de hoeveelheid te gebruiken fossiele brandstoffen steeds verder terug geschroefd en zijn de gebruiksrechten verhandelbaar. In plaats van alleen klimaatbeleid wordt hiermee ook de

voorzieningszekerheid verbeterd. Het dwingt bedrijven en consumenten om over te stappen op niet fossiele brandstoffen.

11. Infrastructuur en mobiliteit: meer asfalt doet de files niet verdwijnen

De aanleg van nieuwe snelwegen is geen oplossing voor fileproblemen, integendeel, hiermee wordt uiteindelijk alleen maar de groei van het autoverkeer gestimuleerd. De Groenen verzetten zich tegen de geplande nieuwe snelweg A4 door recreatiegebied Midden-Delfland.

Infrastructuur beter benutten

De Groenen willen bestaande infrastructuur beter benutten en nieuwe alleen aanleggen waar we die door achterstand missen: tramlijnen, kanalen en luchtschipverbindingen.

Absolute vermindering aantal auto's

De auto is niet meer weg te denken uit onze maatschappij. De meeste mensen zouden dat ook niet willen. We mogen echter niet de ogen sluiten voor de negatieve effecten van automobilititeit: luchtverontreiniging, geluidhinder, aantasting van het landschap, vele verkeersslachtoffers (zowel mensen als dieren) en eindeloze rijen blik op straat. De Groenen willen een vermindering van het aantal auto's en een vermindering van het autogebruik. Het beleid moet niet alleen gericht zijn op het gebruik van de auto maar ook op het bezit daarvan. Dat willen De Groenen overigens alleen als de alternatieven voor het particulier autobezit verder worden uitgebreid. Projecten met een deelauto mogen rekenen op financiële ondersteuning. De tram keert in veel steden weer terug in het straatbeeld. Openbaar vervoer blijft goedkoper dan de auto en het taxivervoer wordt als onderdeel daarvan gestimuleerd. Het schrappen van treintaxi's door de NS moet worden voorkomen.

Vergunningenstelsel

Goed flankerend beleid maakt het maatschappelijk draagvlak groter voor een

stop op het aantal auto's in Nederland. De Groenen zijn voorstander van een onderzoek naar de mogelijkheid van een vergunningenstelsel voor het hebben van een auto. In een soortgelijk dichtbevolkt land als Singapore wordt al jaren succesvol met dit systeem gewerkt. Gaat er een auto naar de sloop dan komt er een vergunning vrij voor de koop van een nieuwe wagen. Daarnaast zou het rijk niet-gebruikte 'autorechten' kunnen opkopen. Als tweede mogelijkheid wordt gedacht aan een quotering van het aantal kilometers of het aantal brandstofliters, via een geleidelijke vermindering daarvan. Omdat het beleid van De Groenen gericht zal zijn op autocontingentering kunnen maatregelen als elektronische tolheffing en accijnsverhogingen (voor zover niet in overeenstemming met het buitenland) achterwege blijven.

Normstelling

Door strenge normen voor de uitstoot van auto's dwingen wij autofabrikanten om te komen met voertuigen die milieuvriendelijker zijn. Op termijn willen wij overmatig vervuilende auto's in Europa van de weg weren.

Fiscale maatregelen

Het gebruik van dieselbrandstof voor personenauto's, taxi's en bestelauto's ontmoedigen we met fiscale maatregelen.

Parkeerbeleid

Het lukt niet het autogebruik terug te dringen, mede doordat gemeenten geen streng parkeerbeleid voeren. De rijksoverheid moet hier met dwingende parkeerpwetgeving op inspelen. Zo moet van rijkswege worden voorgeschreven dat alle bebouwde kommen onder eenzelfde regime van parkeerrestricties komen te vallen.

Autovrije zondag

De overheid voert autovrije zondagen in, verplicht voor iedereen. In eerste instantie jaarlijks. De jaarlijkse autovrije zondag moet binnen drie jaar overgaan in een verplichte maandelijkse autovrije zondag.

Maximumsnelheid omlaag

De Groenen denken aan een verkeersveilige leefomgeving bij te dragen door in eerste instantie de groei van het autoverkeer tegen te gaan. Ook de snelheid dient te worden begrensd. Dit bevordert niet alleen de verkeersveiligheid, maar vermindert ook luchtvervuiling en lawaai. Op wegen waar de maximumsnelheid nu 50 km/uur bedraagt, moet deze worden teruggebracht tot 30 km/uur, behoudens verbindingswegen. Op snelwegen wordt de limiet teruggebracht naar 90 km/uur. Het terugbrengen van de maximumsnelheid rond de steden levert capaciteit op. Omdat mensen vooral over korte afstanden reizen, maakt het ze niet uit als ze maar 60 km/uur mogen op de ringweg. Een betrouwbare reistijd blijkt belangrijker dan vijf minuten sneller te zijn.

Vrachtverkeer

Door het introduceren van een inhaalverbod voor het vrachtverkeer op bepaalde trajecten van het wegennet, vindt een betere doorstroming van het verkeer plaats. Vervoer naar binnensteden willen we organiseren via stadsdistributiecentra (SDC's). Kleinere, milieuvriendelijke vrachtwagens rijden vanaf die SDC's de goederen de stadskernen binnen.

Vestigingsbeleid voor detailhandel en 'leisure'-voorzieningen

De snelweg wordt ook benut voor vrijetijdsbesteding. Om de druk op het bestaande asphalt niet te verhogen, moet de vestiging van detailhandel en 'leisure'-voorzieningen langs snelwegen worden voorkomen.

Dorpsauto

Analoog aan de succesvolle collectief beheerde dorpshuizen dient er een stimuleringsprogramma te komen voor dorpsauto's, waarvan de dorpsgemeenschap gebruik kan maken.

Vliegverkeer

De Groenen zien met lede ogen aan dat het vliegverkeer geen strobreed in de weg wordt gelegd. Vliegen zorgt voor een enorme

aanslag op de beschikbare fossiele brandstoffen en is dus een van de grote veroorzakers van het broeikaseffect. Bovendien zorgt het vliegverkeer voor ernstige lawaai-overlast in de wijde omgeving van de vliegvelden. Het mag niet verbazen dat De Groenen tegenstander zijn van een verdere toename van dit soort vliegverkeer. Zij wijzen dus ook de aanleg van een nieuwe luchthaven en uitbreiding van Schiphol af. Marinevliegkamp Valkenburg moet worden gesloten en mag niet worden getransformeerd tot een burgerluchtvaartterrein. Sterker nog, De Groenen zien mogelijkheden genoeg om het vliegverkeer te verminderen. De volgende voorstellen moeten leiden tot een afname van het aantal vluchten:

- een selectief toelatingsbeleid zorgt ervoor dat lawaaiige en onveilige vliegbewegingen tot het verleden behoren. Waar mogelijk worden reizen overgeheveld naar de grond. Veel reizen binnen Europa kunnen plaatsvinden via de hogesnelheidslijnen (op bestaand spoor);
- er komt een belasting op kerosine, en op vliegtickets wordt btw geheven. De vraag naar vliegreizen zal afnemen en treinen kunnen over grotere afstanden concurreren met het vliegtuig;
- de overheid zal zich sterk maken voor de herintroductie van luchtschepen. De nieuwe generatie zeppelins kan met het vliegverkeer concurreren op binnenlandse trajecten en kortereafstandsvluchten. Zeppelins zijn geschikt voor goederentransport, surveillances, militair toezicht en toerisme. Rechtstreekse luchtschipverbindingen van regionale luchthavens naar mediterrane vakantiebestemmingen behoren tot de mogelijkheden op de korte termijn. Regionale luchthavens zullen daarvoor geschikt worden gemaakt;
- de overheid streeft naar één internationale intercontinentale luchthaven voor Noordwest-Europa. Er dient een gezamenlijke exploitatie te komen van een vliegveld op het knooppunt van snelle treinen en dat is nabij de

Kanaaltunnel;

- reclamevluchten worden verboden en de kleine luchtvaart mag niet meer plaats vinden boven stiltegebieden en grote natuurgebieden;
- nachtvluchten tussen 23 en 7 uur worden op de Nederlandse luchthavens (inclusief Schiphol) verboden, behalve voor luchtschepen. Er moeten internationale afspraken komen over nachtvlichtverboden.

Nederlandse Spoorwegen

De vervoersplicht van de overheid moet in stand blijven om een duurzaam alternatief te bieden voor de auto. Het openbaar vervoer heeft nog een wereld te winnen door capaciteitsvergroting, betere dienstverlening, betrouwbaarheid en betere informatie aan reizigers. Het openbaar vervoer moet beter geschikt worden gemaakt voor ouderen, gehandicapten en ouders met jonge kinderen.

Fietsverkeer

De fiets is een goed vervoermiddel voor de korte afstand. Fietsen is milieuvriendelijk, goed voor onze persoonlijke gezondheid en ons welzijn, en neemt weinig ruimte in beslag. Het fietsverkeer zal worden bevorderd door de aanleg en het onderhoud van fietsroutes, door het scheppen van voldoende stallingmogelijkheden en door te zorgen voor fietservriendelijke verkeersregels. In nieuwbouwwijken zullen tegenover een enkele auto-ontsluiting verscheidene fietsontsluitingen worden gerealiseerd.

12.Landbouw: eten wat de grond schaft

Weet wat je eet!

De kwaliteit van de producten, die wij voor de maaltijdbereiding in de winkel kopen, is cruciaal voor de gezondheid van de mens. De consument weet echter nu niet, en wordt onvoldoende geïnformeerd, hoe het met die kwaliteit is gesteld. Herhaaldelijk worden wij, meestal per toeval, geconfronteerd met groente en fruit die een te hoog gehalte aan bestrijdingsmiddelen bevatten. Ook bij verpakte producten ontvangt de consument te weinig informatie over de inhoud. De

producent moet openheid van zaken geven over de kwaliteit van zijn producten.

Voedselveiligheid

De regering heeft de plicht om al het voedsel dat bestemd is voor menselijke consumptie en dat tot stand gekomen is met behulp van genetische modificatie te keuren op risico's voor de volksgezondheid.

Wij willen verbieden om voedsel te verkopen dat tot stand is gekomen met behulp van genetische modificatie zonder dat dit duidelijk op het product is aangegeven. Consumenten moeten een keuzemogelijkheid krijgen en behouden. Dit houdt dus ook in dat kruisbestuiving van 'oorspronkelijke' gewassen door genetisch gemodificeerde gewassen vermeden dient te worden.

Ecologische landbouw

Ecologische landbouw wordt de gangbare landbouw. Het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen in de landbouw moet op de middellange termijn tot het verleden behoren. Ziekten en plagen worden voorkomen door meer diversiteit in gewassen en het gebruik van 'natuurlijke vijanden' van insecten. De Groenen streven ernaar dat in 2014 vijftientig procent van alle landbouwproducten biologisch wordt geproduceerd.

Genetisch gemodificeerde landbouwgewassen mogen naar onze mening niet op de markt worden gebracht. Afgezien van de gevaren voor te weinig onderzochte risico's voor de mens, leidt de verbouwing hiervan tot wederom grootschalige monoculturen. Wij zijn juist voor meer biodiversiteit.

In een ecologische economie dient een landbouw- en voedselbeleid voorop te staan, dat de natuur herstelt en behoudt.

Ecologisch houdbare productie

In een markteconomie dient de winkelprijs de volledige sociale en ecologische kosten te berekenen van een veilige en verantwoorde voedselproductie. Een markt van overproductie levert onderprijzen. Landbouwsubsidies moeten niet meer worden

verstrekt voor producten, maar voor activiteiten. Deze productiewijze en prijsvorming zullen daarom door democratische wetgeving moeten worden gecorrigeerd. Daarom dient, te beginnen in Nederland, de EU en de overige hoge-productielanden die de dienst uitmaken in de wereldhandelsorganisatie (WTO), de productie zodanig te worden omgevormd, dat ze ecologisch houdbaar wordt. Er mag niet meer gedumpt worden ten koste van landbouw in andere landen en gebieden.

Bijensterfte

Bijenvolken zijn onmisbaar voor de productie van groente en fruit. Met de sterfte onder bijenvolken van de afgelopen jaren, dreigt er een tekort te ontstaan. We moeten maatregelen nemen om de bijen beter te beschermen en de populatie weer op peil te krijgen.

Dierziektenbeleid

De aanpak van de varkenspest in 1995, de mond- en klauwzeerepidemie (MKZ) in 2001 en de vogelpest van 2003 hebben laten zien dat het Europese dierziektenbeleid nodig aan herziening toe is. Het is onaanvaardbaar dat alleen om economische redenen miljoenen gezonde dieren worden gedood en vernietigd.

Varkensfonds

De vanwege mest en pest onaanvaardbaar geworden varkenshouderij kan hier tot voorbeeld strekken. De marktprijs voor varkens bij de slachterijen wordt in principe bepaald door vraag en aanbod. De ecologische kosten vallen buiten deze handel. Om deze kosten te financieren zijn De Groenen voorstander van een door de overheid beheerd varkensfonds. Dit fonds heeft een tijdelijk karakter. De consument betaalt per kilo varkensvlees 30 eurocent heffing (analoog aan de ecotaks op bijvoorbeeld benzine). De varkensmester krijgt uit dit fonds de nodige extra middelen voor elk varken dat in Nederland wordt geslacht (om internationaal gesleep met dieren tegen te gaan) en op biologisch verantwoorde wijze is gemest (gevoed). De intensieve veeteelt moet een halt worden

toegeroepen. De bedrijven moeten krimpen tot circa duizend varkensplaatsen per bedrijf. De varkensdichtheid kan aldus, zonder inkomensbedreiging voor de boeren, worden ingekrompen. Er wordt niet meer massaal veevoer geïmporteerd, vooral niet uit de Derde Wereld. Dieren kunnen goed en gezond worden gehouden. Het mestprobleem verdwijnt en daarmee het grondwaterprobleem voor de drinkwatervoorziening. Vlees wordt niet meer voor dumprijzen afgezet en verhandeld. Een dergelijke premie voor boeren is geen overheidssubsidie die boeren maakt tot bedelaars. Het is een correctie op de te lage markt/winkelprijs. Waar de markt ecologisch wordt, zal zij zelf de ecologische kostprijs gaan berekenen. Dan kan het fonds beëindigd worden. Men kan een dergelijk fonds ook invoeren voor andere producten, zoals rundvlees, zuivel, graan, groenten en pluimveeproducten. In ruil voor de ecologisch kostendekkende prijzen voor boer en tuinder maken zij afspraken voor een ecologische wijze van omgaan met grond, water, planten, dieren en middelen. De bio-industrie en intensieve veeteelt moeten op termijn volledig worden verboden.

Grensbeschermingen

Als Nederland in de landbouw ecologisch orde op zaken heeft gesteld, kan het dit in de EU overtuigend propageren. Intussen zijn wel grensbeschermingen nodig, met heffingen en controles, opdat onze markten niet met dump-producten worden verstoord. Een dergelijk buitengrensbeleid zal ook in de EU en WTO tot stand moeten komen. Regionale distributie van landbouwproducten wordt bevorderd.

Aangepaste ruilverkaveling

Een levend platteland behoudt levende dorpen met een extensieve en arbeidscheppende boerenbevolking. Niet een minimaal aantal kapitaalintensieve megabedrijven, maar vele familiebedrijven met hun eigen specialiteit. De toegepaste ruilverkaveling, waarvan slechts schaalvergroting en intensivering het gevolg is geweest, moet worden omgebogen

naar schaalverkleining, kwaliteitsverbetering en gemengde productie. In Nederland blijft natuur allereerst plattelandsnatuur. Boeren en natuurbeschermers worden bondgenoten in de strijd voor een beter buitengebied. Boeren nemen zoveel mogelijk deel aan de productie van natuur, bijvoorbeeld door beperkt maaien, braakleggen van perceelranden, slootkantbeheer en aanleg van houtwallen. Boeren moeten hiervoor ook inkomen ontvangen. De subsidie voor landbouwproducten daarentegen moet niet alleen in Nederland maar in de hele EU worden afgeschaft.

13. Ruimtelijke ordening: spaar de open ruimte

Spaar het groen

De open ruimte in Nederland wordt in een opgeofferd aan nieuwbouwwijken, bedrijventerreinen en infrastructurele projecten. De Groenen verzetten zich er tegen dat groene gebieden worden opgeslokt door bouwactiviteiten. De Groenen pleiten ervoor om het accent te leggen op een goed beheer van bestaande wijken, en inbreiding te realiseren waar dit mogelijk is. Regelgeving die inbreiding bemoeilijkt, willen we versoepelen en de mogelijkheden om binnen de bebouwde kom planschade te verhalen beperken.

Openruimteheffing

Er komt een openruimteheffing van een dusdanige omvang dat het bouwen in de open ruimte niet langer goedkoper is dan bouwen in het stedelijk gebied. Een openruimteheffing alleen is niet genoeg. Om een verdere versnippering van agrarische en natuurgebieden te voorkomen, moet de rijksoverheid rode contouren trekken, die de grens aangeven voor het stedelijk gebied. Daarbuiten wordt niet gebouwd. Wanneer gemeenten beperkt kunnen uitbreiden vanwege ruimtelijke overwegingen, moeten ze de instroom van mensen van buiten kunnen beperken door de voorwaarde van economische of maatschappelijke binding te stellen. De financieringsystematiek van het gemeentefonds wordt zo gewijzigd dat er niet

langer een bonus staat op uitbreiden. Bij het ontwikkelen van ruimtelijke plannen moet meer aandacht worden besteed aan het voorkomen van horizonvervuiling. Hoogbouw aan de rand van agrarische of natuurgebieden is niet wenselijk.

Randstad vol

Grote delen van de Randstad raken vol. Verdere verstedelijking is hier onverantwoord. Om verpaupering op langere termijn te voorkomen, moet worden geïnvesteerd in de kwaliteit van de leefomgeving. De resterende landbouwgebieden in en om de Randstad moeten behouden blijven en geschikt gemaakt voor agrarisch natuurbeheer. In het zuidelijke deel van de Randstad is een tekort aan recreatiegebieden. Bij de herstructurering van het Westland willen we daarom een bos van ten minste 4000 hectare aanleggen.

Optimalisering bestaande woningvoorraad

De bestaande bebouwing moet beter worden benut door verbouw, aanbouw, en opbouw van verdiepingen. Zo is minder nieuwbouw nodig in het buitengebied en krijgen vervalprocessen minder kans in oude woonwijken.

De huizen kunnen dan meteen duurzamer worden gemaakt (zonnecollectoren, warmtepomp, vegetatiedak). Duurzaam bouwen is nog te vrijblijvend. Het Bouwbesluit willen we op dit punt aanscherpen.

Door verdichting van steden en dorpen blijft het draagvlak voor voorzieningen als bus en bibliotheek behouden.

Grote-stedenbeleid

Er moet meer geld komen voor het Grote-stedenbeleid om de vlucht uit de stad te vermijden. Verder worden grote investeringen gedaan in hoogwaardig openbaar vervoer. Ook de kleine kernen krijgen meer financiële armslag om de bestaande kernen kwalitatief te verbeteren, zodat een aanslag op het open gebied achterwege kan worden gelaten.

Dubbel grondgebruik

Dubbel grondgebruik krijgt meer aandacht. Overkluising van wegen en spoorlijnen met

woningen en kantoren is een goede optie voor nieuwbouw. Ook op bedrijventerreinen en haventerreinen kan meer bedrijvigheid plaatsvinden op hetzelfde grondgebied. Parkeren moet bij voorkeur ondergronds plaatsvinden.

Erfpacht

Erfpachttuitgifte door de gemeenten heeft in theorie als voordeel dat speculatie kan worden tegengegaan (de waardevermeerdering komt ten goede aan de gemeenschap). Helaas gebruiken sommige gemeenten het erfpachtsysteem als melkkoe, waardoor zij in feite zelf als speculant opereren. Bovendien heffen gemeenten al onroerende zaakbelasting (OZB). De Groenen vinden dat de wetgeving moet worden aangepast om een einde te maken aan buitensporige canonverhogingen en grote ongelijkheden tussen verschillende erfpachters, zoals in Amsterdam. De modelverordening van de VNG uit 1988 kan als voorbeeld dienen. Dit model gaat uit van eeuwigdurende erfpacht met een vijfjaarlijkse canonverhoging op basis van een rentepercentage.

14. Natuur: kwaliteit belangrijker dan kwantiteit

Grootschalige natuurgebieden

Op de schaal van Nederland zullen natuur en landschap altijd nauw verweven zijn met de inrichting van steden, dorpen en het hele buitengebied. Nederland is te klein voor grootschalige, zelfregulerende natuurgebieden. Niet-duurzame cultuur en economie leiden tot natuur- en landschapsvernietiging. Op de lange termijn kan natuurbeleid alleen maar slagen in een verduurzaamde samenleving. Op de korte en middellange termijn moet het natuurbeleid de druk van de economische expansie en de milieuvernietiging zien te weerstaan.

Ecologische Hoofdstructuur

Door de aanleg van "nieuwe natuur" groeit het areaal natuurgebied in Nederland enigszins. Echter, de kwaliteit van de natuur - de biodiversiteit - neemt nog altijd af. Vooral de

milieudruk (verdroging, verzuring, vermessing, stikstof en zware metalen) frustreert het natuurbeleid. De overheid heeft het plan opgevat van een samenhangend, landelijk netwerk van natuurgebieden en tussenliggende verbindingen, analoog aan het rijkswegennet. De Groenen ondersteunen dit streven, maar om de Ecologische Hoofdstructuur tijdig te realiseren is de versnelde aankoop van de benodigde gronden essentieel. Daarvoor zijn een substantiële verruiming van het budget en de inzet van het middel onteigening nodig. Bovendien dienen gebieden die volgens het rijksplan in de toekomst als natuurgebied worden aangekocht planologisch (via streek- en bestemmingsplannen) te worden gevrijwaard van tussentijdse aantastingen. De verantwoordelijke minister ziet hierop toe, desnoods via een aanwijzingsbesluit.

Natuurcompensatie

De compensatie voor onontkoombare aantasting van natuurgebieden en leefgebieden van de 650 bedreigde soorten van dieren en planten moet wettelijk worden verankerd in dezelfde procedures als waarin de aantasting wordt geregeld. Dat betekent dat bij het ontbreken van draagvlak voor natuurcompensatie er ook geen aantasting kan plaatsvinden.

Milieunormen

Voor het herstel van de natuurkwaliteit binnen en buiten de Ecologische Hoofdstructuur worden de milieunormen op duurzaam overleven van een soortenrijke natuur afgestemd. Nu zijn ze slechts afgestemd op duurzaam overleven van de mens. Biologische landbouw, schone productieprocessen, drastische beperking van de automobilititeit en milieubewust gedrag willen we via het belastingstelsel bevorderen.

Naleving internationale afspraken

Nederland moet zijn verplichtingen nakomen in het kader van internationale natuur- en milieuverdragen, zoals het Biodiversiteitsverdrag, de Europese vogel- en

habitatrichtlijn en aan de Verklaring van Stade, waarin Duitsland, Denemarken en Nederland hebben afgesproken dat geen windmolens in de Waddenzee worden geplaatst. De plaatsing van windmolens op de Afsluitdijk moet worden afgeblazen, want hierdoor zullen jaarlijks 10.000 tot 15.000 vogels de dood vinden. Er zijn in Nederland veel geschiktere plekken voor windmolenparken. Het budget voor de bescherming van met uitsterven bedreigde diersoorten wordt verdubbeld.

Stiltegebieden

De komst van stiltegebieden en nachtduister is gewenst. Op autosnelwegen kan de verlichting 's nachts minder fel of helemaal niet branden. Dit zorgt voor een vermindering van de verstoring van het nachtleven van dieren. Bovendien remt het de snelheid van de auto-gebruiker, waardoor het aantal ongevallen met dieren af zal nemen.

15. Dierenrechten: respect voor de eigen waarde van het dier

Nee, tegen gewelddadig dierenactivisme.

De Groenen wijzen gewelddadig dierenactivisme zonder enig voorbehoud af en betreuren dat sommigen zich hier aan bezondigen. We trachten via politieke weg, aangevuld met de macht van de consument, voor het welzijn van dieren op te komen.

Dieren zijn geen goederen

Dieren zijn nog steeds vogelvrij. Wij eten ze, doen er proeven op en schieten ze dood. Miljoenen dieren worden zo 'geconsumeerd'. Er is wel enige wetgeving voor dieren ontstaan, maar dit heeft niet geleid tot grote verbeteringen. Leghennen worden nog steeds gek in hun kooien, varkens kunnen niet wroeten en kalveren worden in het donker opgesloten. De dieren worden behandeld als goederen. Voor De Groenen zijn het echter levende wezens die respect verdienen.

Grondwetswijziging

In artikel 21 van de Grondwet is de zorg van de overheid voor de bescherming en

verbetering van het leefmilieu vastgelegd. De zorg van de overheid voor het welzijn van het dier moet hieraan worden toegevoegd. Hierdoor zullen de belangen van dieren zwaarder meewegen bij maatschappelijke en politieke besluitvorming.

Nee tenzij

Het 'Nee, tenzij' dient uitgangspunt te zijn voor al het menselijk handelen met dieren. Dit betekent dat het welzijn van dieren in principe niet mag worden aangetast, tenzij er zwaarwegende argumenten zijn en er geen alternatieven zijn om de doelen op een andere manier te bereiken. Het fokken van pelsdieren doorstaat deze toets niet en moet worden verboden. Voor dierproeven dienen meer alternatieven ontwikkeld te worden.

De jacht

De Groenen streven naar een verbod op alle plezier-, oogst- en benuttingsjacht, dus alleen nog professionele beheersjacht. Er mag in geen enkel geval op dieren gejaagd worden in hun voortplantingsperioden.

Wilde dieren

Het houden van huisdieren die geen gedomesticeerde geschiedenis hebben, wordt verboden. Dit betekent dat uit het wild gevangen dieren, ook als ze niet met uitsterven worden bedreigd, niet meer mogen worden gehouden.

Dieren moeten zichzelf kunnen zijn

Ieder dier in gevangenschap moet zich soortspecifiek kunnen gedragen. Dit betekent dat legbatterijen en intensieve veehouderij op termijn worden afgeschaft. Het omschakelen naar extensieve bedrijfsvoering moet nog meer worden gestimuleerd. Daarvoor moet grond beschikbaar zijn. Er dient dus zo min mogelijk grond aan het landbouwareaal onttrokken te worden. Publiekscampagnes moeten de consumenten interesseren voor vlees afkomstig uit diervriendelijke stallen.

Koe in de wei

Ammoniakuitstoot mag geen aanleiding zijn om de koe het hele jaar op stal te houden. De

Groenen willen de koe 's zomers in de wei zien, met in elke wei een schuilboom.

16. Biotechnologie: de EU gentechvrij

De EU een gentechvrije zone

De Groenen streven samen met de EGP er naar om genetisch gemodificeerde organismen (GMOs) buiten de Europese Unie te houden: dus geen Monsanto mais op Europese landbouwgrond.

Verbod loslaten nieuwe organismen

Wij willen verbieden om GMOs vrij te laten in de natuur.

Handhaving verbod op onderzoek wapens voor biologische oorlogvoering

De Groenen pleiten voor een protocol om de naleving van het verbod op de ontwikkeling van biologische wapens te laten controleren op dezelfde voet als dat nu bij de chemische industrie met betrekking tot de ontwikkeling van chemische wapens gebeurt.

Verbod op het klonen van mensen

Er moet een verbod komen op pogingen om mensen te klonen.

Geen genetische manipulatie van dieren en planten

Medicinale toepassingen dienen gezocht te worden in de manipulatie van schimmels en gisten.

Publieke toegankelijkheid en bezit van informatie

Registers betreffende genetische modificatie en de bedrijven of instellingen die zich hiermee bezighouden, dienen openbaar te zijn.

17. Samenleving: samen leven

Gemeenschapszin en wederzijds respect

De Groenen streven naar een samenleving die gebaseerd is op gemeenschapszin en respect voor elkaar. Een samenleving waarin mensen zich verantwoordelijk voelen voor elkaars welzijn, nu en in de toekomst. Een samenleving ook waarin elk mens het recht heeft zijn of haar ruimte in te nemen, zolang andere mensen, dieren of het ecosysteem daarmee niet worden geschaad. De Groenen

benadrukken dat er daarbij sprake moet zijn van wederkerigheid: mensen laten wederzijds elkaar in hun waarde. Dit geldt ongeacht leeftijd, sekse, levensbeschouwing of sociale status.

In de samenleving zoals De Groenen die voor ogen hebben, stellen mensen zichzelf grenzen, evalueren ze hun eigen gedrag, communiceren mensen open met elkaar, worden andermans grenzen gerespecteerd, voelen mensen zich betrokken en verantwoordelijk voor elkaar en voor elkaars leefomgeving, ook op langere termijn.

Samenlevingsvormen

De Groenen staan positief tegenover mensen die verantwoordelijkheid voor elkaar durven nemen, of dat nu in een traditioneel of homohuwelijk is, of in de vorm van een leefgemeenschap of een commune. Degenen die hun samenlevingsvorm willen vastleggen in een contract ter bescherming van de rechten van partner en kinderen worden daartoe aangemoedigd. Er dient zorgvuldig te worden omgegaan met het adoptierecht. Het belang van het kind staat centraal. De overheid ondersteunt kinderen en kleinkinderen financieel als zij hun ouders of grootouders verzorgen.

Emancipatie

De Groenen pleiten voor een samenleving waarin wederzijds respect emancipatie van ongelijkbehandelde groeperingen mogelijk maakt ongeacht verschillen in etniciteit, sekse, leeftijd of seksuele voorkeur. Discriminatiebestrijding en beter nog, voorkoming is een overheidstaak. Voorlichting op scholen over homoseksualiteit is belangrijk. Ook tijdens de inburgeringtrajecten moet aandacht besteed worden aan homoseksualiteit, mede omdat dit bij sommige groepen allochtonen in de taboesfeer zit.

18. Bestuurlijke vernieuwing: versterk de democratie

Representatieve en adviserende functie voor de koning

Vanwege artikel 24 van de grondwet wordt in

Nederland het koningschap erfelijk vervuld door de opvolgers van Koning Willem I.

Dit is in strijd met artikel 3 van die zelfde grondwet die alle Nederlanders het recht geeft om op gelijke voet in openbare dienst benoembaar te zijn.

Gezien de populariteit van het koningshuis hebben De Groenen geen moeite met een representatieve en adviserende functie van de koning. Een functie als lid van de regering of de Raad van State vinden wij ongewenst. De ministerraad wordt de regering.

Een sterker parlement

De Groenen willen dat de Tweede Kamer ministers en staatssecretarissen benoemt en ontslaat. Als een regerende coalitie uiteenvalt, kan de Tweede Kamer zelf besluiten tot haar ontbinding, waarna nieuwe verkiezingen worden uitgeschreven.

Sterkere positie van de oppositie

Nu kan een meerderheid van de Tweede Kamer een wet in strijd met de grondwet doordrukken door domweg te ontkennen dat de wet in strijd is met de grondwet.

Wij willen dat de Raad van State op verzoek van 50 leden van de Tweede Kamer of 25 leden van de Eerste Kamer beoordeelt of een wetsontwerp of een verdrag in strijd is met de grondwet. Als de Raad van State van oordeel is dat dit het geval is kunnen de Kamers goedkeuring alleen verlenen met ten minste twee derden van de uitgebrachte stemmen.

Sterkere provinciale staten

De Groenen willen dat provinciale staten de commissaris van de koningin benoemen en kunnen ontslaan.

Een sterkere gemeenteraad

De Groenen willen dat de gemeenteraad de burgemeester benoemt en kan ontslaan.

Een rechtstreeks gekozen burgemeester wijzen wij af, omdat dit de positie van de gemeenteraad verzwakt.

Een correctief referendum

De Groenen willen het mogelijk maken dat de kiezers het inwerking treden van een wet

opschorten door het houden van een correctief referendum. Wijst het referendum de wet met een voldoende grote meerderheid af dan is deze vernietigd.

Wij zijn geen voorstander van een volksinitiatief omdat de regering dan kan komen te zitten met tegenstrijdige wetten. Het maken van wetten vereist juridische deskundigheid.

Het recht op een correctief referendum willen we ook bij provincie en gemeente.

Veranderingen in de Kieswet

Het actief kiesrecht, het recht om een stem uit te brengen, willen we geven aan jongeren vanaf 16 jaar.

Het passief kiesrecht, het recht om een plaats in te nemen in een vertegenwoordigend lichaam, willen we op 18 jaar houden.

Het inleveren van een lijstengroep maakt soms een loterij van wie er in de Tweede Kamer komt. Daarom willen De Groenen de kieskringen uit de Kieswet schrappen. Ze hebben geen functie want de kiezers stemmen op een landelijke partij.

De drempel om met voorkeurstemmen gekozen te worden willen we verlagen van 25 naar 10 procent. Nu heeft een voorkeursactie nog steeds weinig zin. Bij tien procent wordt het spannender en is er een beter evenwicht tussen de bevoegdheid van een politieke partij om een lijst samen te stellen en van een voldoende grote groep kiezers om de volgorde te wijzigen.

Subsidiariteitsbeginsel

Bevoegdheden moeten liggen op het laagste bestuurlijke niveau dat geschikt is om de bevoegdheden uit te oefenen.

De bestuursrechter moet bevoegd zijn om regelgeving aan het subsidiariteitsbeginsel te toetsen.

Duurzaamheid

In alle bestuurslagen willen wij meer plaats inruimen voor de handhaving van duurzaamheid. Zoals in alle bestuurslagen een wethouder, gedeputeerde of minister verantwoordelijk is voor financiën, zo moet ook op het gebied van duurzaamheid een

wethouder, gedeputeerde of minister verantwoordelijk zijn voor de duurzaamheid van het beleid.

Inspraak in de Tweede Kamer

De Groenen willen de relatie tussen volksvertegenwoordiger en burger verbeteren.

Dat kan door individuele burgers of vertegenwoordigers van organisaties of instellingen de gelegenheid te geven in de Tweede Kamer het woord te voeren.

Een Kamercommissie selecteert de insprekers om ervoor te zorgen dat de inspraak gebruikt wordt op een wijze die de Nederlandse democratie een nieuwe impuls geeft.

19. Volksgezondheid: voorkomen is beter dan genezen

Levensomstandigheden en gezondheid hangen met elkaar samen. Mensen in achterstandswijken zijn vaker ziek en leven korter. Dit geldt met name voor allochtonen. Vernieuwing van deze wijken en het stimuleren van integratie en acceptatie van minderheden helpen kosten in de zorg voorkomen. Verder blijft het nodig om alcohol, drugs en roken met te ontmoedigen. Dit geldt vooral voor de jeugd. Wij willen dat de in de wet vastgelegde leeftijdsgrenzen voor de verkoop van zwakalcoholische drank en sterke drank strenger worden gehandhaafd. Voorlichting op school is belangrijk. Op jongeren gerichte alcoholreclames willen we verboden.

Overgewicht

Overgewicht wordt in de westerse maatschappij een steeds ernstiger gezondheidsprobleem. Problemen met overgewicht beginnen vaak op jonge leeftijd. Preventieve voorlichting en het stimuleren van meer lichaamsbeweging zijn dringend gewenst. De overvloed aan reclame voor snoep, frisdrank en fast food, gericht op kinderen, moet met behulp van wettelijke maatregelen worden beperkt. Op scholen hoort geen ongezond voedsel verkocht te worden.

Stop de schaalvergroting

Kleine ziekenhuizen moeten open blijven. Met de schaalvergroting dreigt de menselijke maat verloren te gaan. Grote ziekenhuizen werken niet doelmatiger dan kleine. Omzetting van de budgettering naar een openeinde financiering moet voorkomen dat er wachtlijsten zijn terwijl operatiekamers niet gebruikt worden en specialisten niet behandelen omdat de financiering ontoereikend is.

De werkers in de zorg

In de zorg werken vrijwilligers, ziekenverzorger, verpleegkundigen, artsen en specialisten. De Groenen willen stimuleren dat de goedkopere zorgverleners taken overnemen van hun duurder collega's. Ervaren verpleegkundigen kunnen routinetaken van een arts overnemen. Hetzelfde geldt voor ervaren ziekenverzorger en de eenvoudige taken van verpleegkundigen. De eindverantwoordelijkheid ligt bij degene die zijn taken delegeert. In de taken die vrijwilligers verrichten zien De Groenen ruimte voor groei. Het basisinkomen kan hierbij stimuleren.

Harddrugs

Druggebruik is een probleem dat zowel vanuit veiligheid als gezondheidszorg kan worden belicht. Vanuit de zorg bekeken, staan De Groenen op het standpunt dat het druggebruik niet moet worden gestimuleerd, maar dat de producten die op de markt zijn wel van goede kwaliteit dienen te zijn. Wij laten verslaafden niet aan hun lot over. De Groenen willen dat heroïne op doktersrecept kan worden verstrekt. Dat is beter voor de gezondheid en leefomstandigheden van de gebruikers. Bovendien wordt het druggebruik zo uit de criminele sfeer gehaald.

Softdrugs

Marihuana komt als medicijn beschikbaar voor patiënten die daarbij baat hebben. Handel in cannabisproducten wordt gelegaliseerd. Via een kwaliteitskeurmerk wordt de handel controleerbaar. Bij legalisering willen we de leeftijdsgrens voor gebruikers op 18 jaar houden.

Alternatieve geneeswijzen

Aan alternatieve geneeswijzen stellen wij de zelfde eisen worden als aan traditionele geneeswijzen met betrekking tot effectiviteit, nevenwerkingen, technische uitrusting, intercollegiale toetsing, bijscholing en controle door de geneeskundige inspectie. Wanneer aan deze eisen is voldaan, worden alternatieve geneeswijzen op dezelfde wijze vergoed als de traditionele.

Abortus

De Groenen zien geen reden het abortusdebat te heropenen. Geslachtsselectie in Genderklinieken, op andere dan medische gronden, wijzen De Groenen af. Abortus provocatus met als enige reden dat de sekse van het kind niet overeenstemt met de kindervens van de ouders wijzen wij af, ook wanneer het ouders uit een andere cultuur betreft.

Euthanasie

Ook het euthanasiedebat hoeft wat De Groenen betreft niet heropend te worden. Ouderen, ook behoeftige ouderen, hebben een plaats in onze samenleving en wij moedigen hen aan die plaats actief in te nemen.

Grenzen aan genetisch onderzoek

De Groenen menen dat we grenzen moeten stellen zijn aan het soort onderzoek dat in Nederland uitgevoerd kan worden:

- a. Het moet verboden worden om de gang van bevruchte eicel tot foetus te analyseren met de bedoeling om datgene te vernietigen wat niet beschikt over de gewenste genetische karakteristieken, bijvoorbeeld een bepaalde sekse. Gentherapie moet alleen na de geboorte mogelijk zijn
- b. Genetische tests mogen uitsluitend worden uitgevoerd in het belang van het individu op eigen aanvraag. Tests voor banen en verzekeringen willen we verbieden.
- c. Er moet een verbod komen op pogingen om menselijke eicellen genetisch te manipuleren.

20. Geboorteregeling: uit respect voor het leven

Bevolkingsgroei

Een van de belangrijkste oorzaken van de klimaatverandering en de daling van de biodiversiteit is de grote toename van de wereldbevolking.

Milieugebruiksruimte onder druk

De gemiddelde levensverwachting van de wereldbevolking is binnen een eeuw meer dan verdubbeld. Meer mensen hebben samen meer ruimte en meer voedsel nodig. De gewenste groei van de welvaart in de arme landen zal de druk op het leefmilieu doen toenemen. In de rijke landen is sprake van afnemende geboortecijfers naast een positief migratiesaldo. Daar gaat het niet om geboortebeperving maar om beperking van de materiële consumptie, vooral die van energie.

Voorlichting en onderwijs

Wij willen dat jongeren worden voorgelicht over de verantwoordelijkheden die ze moeten dragen na de geboorte van een kind. Zo hopen wij ook het aantal onbedoelde zwangerschappen te beperken. De voorlichting zal met name op allochtone jongeren gericht moeten worden, zoals binnen het bijzonder islamitisch onderwijs.

Ouderverlof

Verlofregelingen voor ouders van minderjarige kinderen zijn wenselijk. Vooruitlopend op de invoering van het basisinkomen dienen alleenstaande ouders in het huidige stelsel van sociale uitkeringen ontheven te worden van sollicitatieplicht.

Mondiaal niveau

Ook op Europees en mondiaal niveau willen wij ons voor deze zaken inzetten. Van groot belang is hierbij de steun aan de emancipatie van vrouwen en mannen, wereldwijd. Voor vrouwenrechten moet internationaal meer aandacht komen. Vrouwen moeten onderwijs en praktische en financiële steun krijgen om economische zelfstandigheid te verwerven. Dit alles door aan te sluiten bij bewegingen

die er al zijn en volgens de inzichten van de vrouwen daar. Het misbruik van religieuze argumenten om vrouwen te onderdrukken moet worden bestreden. Vrouwenbesnijdenis dient wereldwijd bestreden te worden.

21. Onderwijs: kwaliteitsverhoging door schaalverkleining

Kleinschalig

De Groenen vinden het essentieel dat onderwijs op basis- en middelbaar niveau kleinschalig georganiseerd wordt, zodat men met elkaar een gemeenschap kan vormen. Fusies in het onderwijs dienen niet langer door de overheid geïnitieerd te worden. De omgekeerde beweging is wenselijk: het splitsen van te grote onderwijsinstellingen.

Basisonderwijs

De Groenen staan op het standpunt dat ouders zelf beslissen naar welke basisschool hun kind gaat; basisscholen moeten kinderen die worden aangemeld in principe toelaten.

Voor de taalontwikkeling van allochtone kinderen is het van belang de moedertaal te leren lezen en schrijven. We willen daarom op de basisschool enkele uren per week onderwijs in de moedertaal voor allochtone kinderen faciliteren.

In het basisonderwijs willen we meer vakleerkrachten voor sportbeoefening aanstellen om de kwaliteit van het onderwijs te verhogen.

Financiering en toegankelijkheid

De overheid moet de voorwaarden scheppen voor de realisatie van kwalitatief hoogstaand onderwijs op kleinschalig niveau. Het onderwijsveld dient voldoende financiële middelen te krijgen. Minimaal dient daarbij het Europese gemiddelde van zes procent van het bruto binnenlands product behaald te worden.

In beginsel moet op alle niveaus het onderwijs betaald worden uit algemene middelen. Hieruit volgt voor De Groenen dat ouderbijdragen en lesgeld afgeschaft worden. Binnen het hoger onderwijs geldt dat het bedrijfsleven geen invloed mag hebben op het

curriculum, en dat de onafhankelijkheid van wetenschappelijk onderzoek moet worden gewaarborgd. Vanzelfsprekend geldt de mogelijkheid om te studeren ook voor werkende jongeren. Aan de leeftijd van studenten worden geen grenzen gesteld. Iedereen die aan een studie begint krijgt een 'strippenkaart' van vijf onderwijsjaren. Deeltijdstudenten kunnen deze strippenkaart in een langere periode opmaken. Om studeren voor iedereen uit alle regio's van Nederland toegankelijk te houden, kunnen studenten beschikken over een ov-kaart; daarmee blijft ook het volgen van extra onderwijs in andere steden mogelijk.

22. Cultuur: sport, kunst en vrijetijdsbesteding

Recreatievaart

Behalve in enkele speciaal daartoe aangewezen gebieden wordt de recreatievaart met brandstofmotoren verboden. Elektrisch voortgedreven boten (zgn. fluisterboten) staan we wel toe.

Toegankelijkheid

Podiumkunsten, film en musea horen onder het lage btw-tarief. Jongeren moeten vroeg in aanraking komen met kunst en cultuur. Daarom willen we musea voor jongeren tot 18 jaar gratis toegankelijk maken.

Publieke omroep

Het cultuurbeleid ten aanzien van de televisie dient gericht te zijn op bevordering van de kwaliteit in de programma's. De televisie is een goed medium om allerlei belangwekkende en onbekende terreinen onder de aandacht te brengen van het publiek. De Groenen zien liever één of twee kwalitatief goede publieke zenders dan drie van matige kwaliteit. Wij streven er naar dat deze zenders reclamevrij worden.

Sport, beweging en volksgezondheid

Voldoende lichaamsbeweging is een steunpilaar van de gezondheid. Het dient het algemeen belang dat de overheid zich inspant de Nederlanders letterlijk in beweging te

krijgen.

23. Criminaliteitsbestrijding: hoe handhaaf je een groen beleid

Hogere boetes voor corrupte bedrijven

De maxima voor boetes voor bedrijven die de wet overtreden moeten verveelvoudigd worden. Nu is het helaas soms zo dat misdaad loont. Een boete van een miljoen euro is niets voor een groot bouwbedrijf. Tevens moet als straf uitgesproken kunnen worden dat een bestuurder van een veroordeelde vennootschap geen bestuursfunctie meer mag vervullen.

Verkeersveiligheid

Na een aantal veroordelingen wegens overtredingen die de verkeersveiligheid ernstig in gevaar brachten, zoals rijden onder invloed of een ruime snelheidsovertreding op een drukke weg, willen wij de rijbevoegdheid ontnemen.

Legaliseer de teelt van softdrugs

Het gebruik van softdrugs is al gelegaliseerd. Dat moet ook gebeuren met de handel in en de teelt van softdrugs. Zodoende komt er een einde aan een gespleten situatie: legale verkoop via de 'voordeur', illegale toelevering via de 'achterdeur'. De hierdoor vrijkomende politiecapaciteit kan elders benut worden.

Zichtbare agenten

De Groenen zien graag blauw op straat. De meeste agenten hebben een hekel aan administratieve taken. Het opnemen van een aangifte of het uitwerken van een proces-verbaal moeten ze kunnen delegeren. In landelijk gebied moet elke gemeente ten minste over één politiepost beschikken.

Uitbannen alcoholreclame

De Groenen sluiten zich aan bij het verlangen naar veiligheid op straat. De oplossing ligt niet alleen bij zichtbaar blauw op straat, maar ook bij een campagne tegen drank- en drugsmisbruik. Het uitbannen van alcoholreclame is daarvan een begin.

Het 44^e partijcongres van De Groenen heeft dit programma op 8 mei 2009 te Utrecht vastgesteld.